

Драгана Новаков

Државни универзитет у Новом Пазару – Србија

Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија

e-mail: draganapovakov1@yahoo.com

БОГОСЛУЖБЕНИ И СРПСКИ НАРОДНИ ЈЕЗИК У ПОМЕНИКУ МАНАСТИРА ДЕЧАНА (XVI ВЕК)

Апстракт: У овоме чланку аутор настоји да испита у којој мери је присутан српски народни језик у односу на богослужбени у рукописној књизи Поменик манастира Дечана из XVI века (Деч. 109). Потом се анализира српски народни, српскословенски и рускословенски језик који се рефлектује у антропонимима, топонимима, записима, као и у уводном делу Поменика.

Кључне речи: поменик, манастир Дечани, богослужбени језик, српскословенски, рускословенски, српски народни језик, антропоними.

Рукописна књига *Поменик манастира Дечана*¹ једна је од најрепрезентативнијих књига дечанске ризнице. Настала је у самом манастиру Високи Дечани (Косово и Метохија). Главни писар јесте даскал Димитрије из Јањева, али се осим њега у току више од два века јављају и други. Уписивање приложника је почело 1595. године, а после тога се нижу спискови имена, белешке и записи који обухватају временски распон од краја XVI, па до XX века (последњи запис јесте из 1938. године).

Највише материјала за испитивање језичког израза богослужбеног језика српских средњовековних поменика пружају њихови уводни делови или поменички предговори, који су писани српскословенским језиком (што је и очекивано с обзиром на жанр, односно на сâм садржај и намену ових рукописних књига). Међутим, тај уводни део у споменику који смо овом приликом анализирали текстуално је знатно

1 Поменик (поменџникъ) јесте црквена, богослужбена књига, коју су састављали средњовековни српски писари за потребе чинодејствовања свештеника у олтару цркве, пре почетка Божанске литургије (на светој Проскомидији), када се распоређује евхаристијски хлеб на дискосу, улива вино у свети путир, и помињу имена живих и упокојених хришћана. То је, заправо, зборник, парусија (Реч парусија јесте грчка (παρουσία) и има више значења. Једно од њих јесте и помен, тј. „црквени обред — онима који нису више на овоме свету”, в. у Давидов 1994, 5) са именима почивших и живих чланова владалачких породица српске средњовековне државе, српских светитеља, црквених достојанственика, монаха, монахиња, свештеника, ктитора, духовне и световне властеле, као и обичних мирјана, али и свих оних који су својим делима заслужили црквени помен, и јавно помињани за време богослужења. Више о поменицима в. у Даниловић 1999, 551. Рукописна књига под називом *Поменик манастира Дечана (Проскомидија манастира Дечана)* чува се у Народној библиотеци Србије у Београду под сигнатуром Деч. 109. О овој рукописној књизи в. више у *Опис ћирилских рукописних књига...* 2011, 451–455.

сиромашнији (налази се на л. 1 и 1'), у односу на *Поменик манастира Крушедола* (МСПЦ 240)².

Поменичке књиге подељене су на поглавља, према категоријама оних који се уписују. Припадници вишега сталежа имали су привилегију да се њихова имена нађу на почетним листовима, на основу чега се могао видети и њихов социјални и економски статус (архиепископи³, митрополити, деспоти, деспотице, војводе и њихове госпође и сл.), и ти антропоними углавном су хришћанскога порекла.

У раду је анализиран богослужбени и српски народни језик на подручју пре свега, Косова и Метохије (највише XVI и XVII века), на основу *Поменика манастира Дечана*.

Као и у свим поменицима, и у овој рукописној књизи негде од половине почиње уписивање мирјана, обичних људи. Имена тих приложника овде почињу од листа 77, где на почетку пише: *Здѣ⁴ помѣнь вл[а]гоч[ь]стивѣим хр[и]стїанѣм и вѣѣмь болгаромь⁵*:

Тај други део *Поменика* у којем се уписује обичан свет, пружа могућност за семантичку анализу, јер су управо ти антропоними одраз прасловенске баштине у којем се рефлектују углавном српска народна имена. Ваља напоменути и то да се у овој рукописној књизи народна имена пишу пре свега, у духу српскословенскога језика. Нека од тих имена данас су готово заборављена или су сасвим ретка у српском именослову: *Давижива*⁶ 80, *Грѣбана* 85', *Грѣдана* 113'⁷, *Мрѣзена* 140', *Огна* 55', *Иѣлана* 139', *Иѣдовѣ* 96, *Пометка* 87, *Гвоздена* 87, *Продана* 82', *Шишмана* 118', *Вѣкца* 85', *Вѣчю* 54, *Обрѣна* 104', *Поѣтника* 85, *Радѣле* 146, *Братоша* 142', *Витошѣ* 123', *Воѣциѣ* 84, *Великѣ* 128, *Грѣдѣ* 125, *Бистрѣ* 78, *Пчелѣ* 47', *Кошѣтѣ* 121', *Гиздавѣ* 139, *Грѣла* 87, *Веселиѣ* 139 и др.

Писари овога споменика донекле су добро познавали правописне и језичке норме српског књижевног језика XVI и XVII века, пошто су били школовани, те су се трудили да пишу што правилније и углавном поштовали та правила. То се могло видети када су писали женско име *Анѣлија*, *ѣгглію* 93 и мушко *Давид* које је у *Поменнику* забележено и у скраћеном облику *Дѣда* 39, као што је то уобичајено у богослужбеним

2 У овом *Поменнику* у уводном делу назначује се кога треба, а кога не треба уписати, потом се наглашава да се нико не може сѣм уписати, а затим се дају и упутства за читање ове рукописне књиге, о томе в. више у Новаков 2017, 20–21.

3 В. слику на крају овога рада.

4 У овоме раду сви примери донети су у оригиналној графици, при чему су скраћенице разрешене, наредна слова спуштена у ред, испуштени су наредни акценатски и слични знаци, понегде је аутор интервенисао у правопису не мењајући притом језик оригинала (велико и мало слово, раздвојено и састављено писање речи и сл.). Ауторове интервенције огледају се у угластим заградама.

5 Бољарин у старо време представља човека властескога реда, а касније и сваког угледнијег и имућнијег човека који није морао бити властескога реда, *РЈА* I, 1880–1882, 534. Врло је занимљиво да се само у овом *Поменнику* (у односу на пример, на два крушедолска: МСПЦ 240 и Турн–Северин 14731; потом на *Поменик пећки*, САНУ 61; *Поменик манастира Свете* Тројице, Пљевља 74; *Поменик манастира Крке*, Крка 57) региструје лексема *бољари* која није забележена у поменутих поменицима ни на једном месту, а ни на почетку таквога поглавља (где почиње да се уписује обичан свет). Такође, у наведеним поменицима изостају и било какви украси на тим местима, који се јављају у Деч. 109.

6 Сва имена биће дата онако како су записана у *Поменнику*, а то је углавном акузатив, а сасвим ретко неки други падеж.

7 У Дечанским повељама и Светоархангелској повељи из XIV века продуктивна је творба од основе *грд*: *Грдан*, *Грдоман*, *Грдомил*, *Грдош*, *Грдман*, *Грднос*, в. у Грковић 1983, 170, 69.

текстовима, али и без титле *Двад* 85. Међутим, има и примера у којима су писари записали пун облик овога имена, мушко *Давидъ* 99 и женско *Давидоу* 113'.

Неки од писара̂ уместо *јата* пише *е*, што може бити потврда да су се у народу одређена имена или топоними тако изговарали: *Недѣљкоу* 105', *Степана* 105', *Цветко* 105', *Бела* 88, *Белоша* 80, *Белиша* 112', *Беладин* 107', *Белица* 132, *Белиград* 116', *Бело Поле* 143 итд, али се понегде јавља и *НедѣлкѸ* 94, *Цвѣтка* 150, *село Цвѣтковићи* 53', *Бѣла* 92'. Они нису сигурни где је етимолошко *јат*, па га бележе уместо *е*, што је случај таквога писања у многим српскословенским споменицима. Дакле, слово *јат* које се у овом споменику писало ми смо прочитали са *е*, не само зато што се српскословенски језик одликовао екавизмом, већ и зато што у појединим случајевима јесте сасвим јасно да *јат* има вредност *е*: *Пѣтка* 117, *Пѣтрашина* 120', *Пѣтрашка* 98, *СливиѸ* 128', у женском имену апелативног порекла *Дѣва* 93 и сл.

Имена изведена од корена *цвет-* веома су стара, а у нашој грађи дају ликове који верно одражавају екавска рефлектовања *јата* у народним говорима, што потврђују примери: *Цветка* 105', *Цветан* 93', *Цветна* 135', *Цвета* 94'. Екавски облици *јата* јављају се и у лексемама: *убытели* 150', *место* 147, *архиепископа* 5 (у којима је графема *е* наместо етимолошког *јата*).

Ијекавски рефлекс старог *јата* има образовања у малом броју лексема: *двие парѸне* 4, *СтиѸка* 122', а само се у примеру *Билиградъ* 116' јавља икавски рефлекс.

Рефлекс *а* за стари полугласник био је, наравно, добро познат и језику овога *Поменика*, а навешћемо примере који су били заједнички српском народном и нашем старом црквеном и књижевном језику, српскословенском: *сагрешив* 119, *Даница* 113, *штацъ* 116, *Ѹлаката* 147', *ва лѸто* 150' и др.

Слични случајеви, написани са њ или са Ѹ, изговарали су се такође са *а*: *вѸ славѸ* 62, *вѸ лѸто* 150, *сѸтвори* 62, *Ѹ сѸзданиа* 4', *сѸ свѸтоѸ* 2', *сѸврѸши* 62, *дѸщерѸ* 2, *ПетрѸ* 3', *дѸмнана* 106', *КрѸшеѸцъ* 125, *ГораждеѸцъ* 143', *село СтрѸлѸцъ* 145', *село ЦеровеѸцъ* 115'. Ови примери имају у себи вокал *а*. Присуство у њима овога самогласника и његово бележење знаком њ, инспирисано је одговарајућом српскословенском ситуацијом⁸. Наиме, у овим и њима сличним примерима, имамо вокализацију њ, њ > *а* која је иначе обележје српскословенскога језика. Уз ретке изузетке јавља се и рускословенско: *приде во обитељ* 42, *во гробѸ* 42, *со оуѸердѸемѸ* 42, као и *денѸ* 149, што представља вокализацију полугласника рускога типа.

Примери фонетизма *вс-*: *всѸмѸ* 1', *всѸдрѸжитѸла* 1 представљају једну стару црту, насталу још од времена стварања црквеног и књижевног језика у српској средини (најкасније до почетка XI века), када је ова особина (*вс-*) била одлика и српског народног језика⁹.

Неки писари у *Поменнику* знацима њ и њ обележавају и вокал *а*: *ДимитриѸ дѸскала* 150', *дѸмнана* 106', *СѸвѸнѸ* 112, *прѸвославѸни* 151, *село РаковѸцъ* 119', *ЛѸкаѸцъ Мали* 111'. Такође долази и пример са старом групом *-тѸвн-*, *божѸствѸнаа* 150' (Божастванаја) која исто указује да се овај наведени облик изговарао са *-а*. Према Александру Младеновићу, овде се мора имати у виду и фонетски и морфолошки моменат: променом старог изговорног *-ствѸна* у српскословенском језику добило се такође изговорно *-ствѸна* (а после вокализације њ: *ставна*), што није морало у пуној мери да нађе одраза и у писању¹⁰ а што показује наведени пример.

8 Ђорђић 1971, 206–209.

9 Младеновић 1991, 263.

10 Младеновић 1981, 34.

Вокално *л* и *р* забележени су са *л̄* и *л̄ь*, *р̄* и *р̄ь*: Вл̄ька 2, Вл̄ькашина 24', Гл̄ьбоч[и?]ца 85, Ср̄ьдана 113', Пр̄ьвче 78, Гр̄ьгюра 2', Гр̄ькина 76', Пер̄ьча 124', Гр̄ьдановићи 113', Тр̄ьнинѠ 140', Цр̄ьколица 2', Цр̄ьнокр̄ьпе 110', Цр̄ьна Трава 102', Тр̄ьне 82, Цр̄ьнча 92', Твр̄ьдоевци 56, В̄ьчитр̄ьнѣ 82', Беле Цр̄ькве 90', пр̄ьво 150, Гр̄ьлицѠ 82', Чр̄ьна Гора 109, Чр̄ьни АѠг 79, Бражгр̄ьмци 105', пр̄ьви 8' и сл.

Поред ових примера вокално *р* се означава и без полугласника: Мр̄ка 101, Село Црно Вранѣ 44, Цр̄ьница 4, Цр̄ьвени Брегѣ 77', Цр̄ьшева 148' и сл.

Рефлекс слоготворног *р* има руску говорну подлогу у примеру д̄ѣлw цр̄ьковноѠ 42.

Дакле, присуство вокалног *л* и *р* овде је у духу не само књижевног српскословенског и рускословенског, већ и српског народног језика.

Такође долази пример који показује да неки од писара Ѡ ове рукописне књиге зна за обележавање вокалног *р* са *ар*, што је одлика наше старе латиничке графије, приложиѣ дечанскои царкви 4.

За јотовање типа за здравлѠ 104' зна на пример, и данашњи говор Призрена¹¹.

Гласови *ђ* и *ћ* бележени су и са *г* и *к*: Гл̄ьковица 85, Г̄ьрицѠ 88', Г̄ьр̄оуѠ 84', К̄ьрана 81, Драгика 28, В̄ьчка 98, а у записма из каснијега времена налази се *ћ* и за *ђ* и *ћ*: Ћ̄ьранѠ 92', МатеевићѠ 88, Истинићи 90, Ћ̄ьковица 107, Ћ̄ькрекари 109', доѠшоѠе 150', Ян̄ѠѠ 90.

Рускословенским знаком *л* обележена је група *ја* у свим позицијама у речи: Ян̄ко 28, В̄ьдана 139, С̄ьтоановиѠѣ 150, Янаниа 65, пар̄Ѡсиа 27', Танасиа 27'.

Заступљено је слово *я* из руске грађанске ћирилице у примерима из каснијега периода, у записима: Ян̄ко 42, Ян̄аѠиѠе 63, Ян̄че 63', С̄ьтояновѠѣ 4', в̄ьше 4, д̄ькона 24', ер̄ея 24', наѠия 4, Ян̄д̄ея 24', Нектария 27, Илия 63, доведе я сам Петра записао 78.

Група *шт* у *Поменнику* обележава се традиционалним словом *щ*, што је у складу са српскословенском традицијом, и јавља се у лексемама: моци 1, в̄ьци листѠѣ 48, в̄ьци брат 111', крааквѠѣ д̄ьштерѠѣ 2, що сѠ стари вили 151, п̄щениѠе 4, х̄щетици 1', настоѠециомѠ 1, настоѠецаго 2', Прицина 131', ПицанѠе 148', Пеца 29, ПецѠерѠѣ 105, Жел̄ьцица 13', нецо 119 и сл.

Примери у којима је употребљено слово *щ* из руске грађанске ћирилице: Паштровићи 4, свещеноер̄еи 24', за отп̄щениѠе 4, що сѠ мѠ вили 104', имају несумњиву вредност *шт*.

Група *жд*. Ова група карактерише рецензију црквенословенскога језика, а пореклом је из бугарске редакције и заступљена је у примеру господѠуѠ 2'.

Група *вс*. Писари *Поменника* поштовали су правила српскословенскога језика пишући групу *вс*- без метатезе: вс̄едр̄ьжитѠла 1', вс̄ѣмь 1' и сл.

У складу са српскословенском нормом долазе и примери са групом *чр*: Чр̄ная Гора 4, Чр̄нокр̄ьпе 110', СавѠѠ Чрногорскога 9', Василя Чрнох̄орскога 8', Чр̄ьница 4 долазе у фонетизму с почетним *Чр*-¹².

Графија *ѣ* забележена је у примерима: сап̄Ѡьница 120, мацариѠу 4', хаѠи Захар̄Ѡа 15', к̄Ѡю[н]Ѡица 146 која је према А. Младеновићу у нашим споменицима XVI века врло ретка, али се јавља и током XVII, XVIII и XIX века на врло широком терену од Сентандреје, преко Београда, Жиче, Косова и Метохије, Дечана, Паштовића, као и Сарајева¹³.

Забележени су и примери у којима се *ѣ* означава знаком *ћ*, *ж* и *ч*: Нерам̄ѠѠ 101', сап̄ѠиѠица 146', самар̄ѠиѠица 28, НеранжѠуѠ 132, хаѠи Нешин 77, т̄ѠфекчиѠе 118, самар̄ѠиѠица 83'.

11 В. у Реметић 1996, 422: *здр̄авлѠ е, гр̄облѠ е, роблѠ е* и сл.

12 О овоме в. у Младеновић 1987, 395–398.

13 А у овакав оквирни графички преглед писања графије *ѣ* треба укључити и манастире на Светој Гори: Хиландар и Зограф, в. у Младеновић 1965, 148.

Осим уобичајених презимена са завршним *-ћ* који су доминацији: Младеновић 151, Вслетић 146, Симић 146', Мирковић 151, Бркић 7', Виновића 151 и сл, забележени су и патроними Стојановић 150, Поповић 38 са завршним *-ч* уместо *-ћ*, који је у складу је с успостављеним код нас маниром русификовања у овом правцу, што је била честа појава у српској средини током друге половине XVIII и прве половине XIX века.

Поред имена Геурџа 60' среће се и форма са посрбљеним овим именом Ђорђе 24'.

Фонетске одлике које чине језик у овоме споменику јесу појава народних особина, али и чување старословенских елемената. Иновације се огледају у прелазу иницијалнога *въ-* у *у*, у речима са српским фонемама *ћ* и *ђ*. Међутим, у клишетизираним изразима и синтагмама постоје трагови који одликују српскословенски језик, као нпр: предлог *въ* 1', завршетак *-аго*: *упадшаго* 4', *троношкаго* 15, *почившаго* 2, или српском језику: *дечанскога* 4, *светога* 151.

Примери: *азъ* 4', *вечная память* 42, *преставися* 42, *во гробѣ* 42, *дѣлау церковное* 42 – припадају, наравно, црквеном (рускословенском) језику.

Именица *хришћанин* у *Поменнику* се јавља са *-стиј-*, тј. са *-и-*: *христѣанинѡ* 77, али и без овога вокала, *христѣани* 151. Овим се фонетизмом, у поменутој речи, одликује не само наш стари језик, већ и богослужбени, српскословенски из времена писања ове рукописне књиге.

У *Поменнику* има доста елемената српског народног језика нарочито у записима, али су и народна имена и уопште антропониими словенског порекла бројнији, у односу на хришћанске: *съ шныѡ* 61', *понеделникѡ* 42, *писа себе помен* 4, *писа мене и родителема* 4, *село Вела* Глава 145', 3 *парчета такѡѣрь* 44, и *метила више* 58, *подъ шѡме* 44, *Сѡтъ* Скадра 4, *Ѣ Ђѡниса* 124', *Ѣ Парађина* 124', *Жива* 109, *Лепота* 101, *Радоњицѡ* 103', *Млаоикѡ* 104', *Гдоуниѡ* 109 и сл.

Стара измена *въ-* у *са* полугласником у слабом положају присутна је, наравно, и у поменичкој грађи: *ѡ манастирь* 48, *оу странѡ* 44, *оу влатѡ* 44, *у помен* 4'. Ово је „позната особина народних говора”¹⁴, али су забележени и примери са *въ-*: *Въ нкиже* 2, *въписати* 2', *въместѡ* 2', *въ лѣто* 4' и са *въ* и са *в*: *в лѣто* 44, *в сѣо* 4, *в часть* 42.

Сугласник *х* се чува у већем броју примера: *Хѡташа* 100, *Тихѡсавѡ* 116', *Вѡиѡна* 90', *дохѡди* 76', *Сѡходѡлѡ* 150', *ѡромѡнаѡ* 19, *въ лѣто хрѣстовѡ* 42, *Стари Влах* 5, *ѡ Сѡхо Грѡло* 143, а реч *наѡна* 118' долази без *-х*. У данашњем говору Призрена сугласник *х* је изгубљен¹⁵.

Због припадности неких лексема црквеном језику не мења се *-л-* (*-*) у имену *Данил* (*Даниѡла* 4), *Данил* (*Данила* 6') и сл. Међутим, ваља напоменути да у овом споменику наведени антропоним у номинативу може да се чита и у варијанти народног облика, *Данило*, што представља проблем.

Од морфолошких особина заступљених у овом споменику, за ову прилику можемо издвојити следеће:

Облик именице *господ* долази према промени некадашњих *i*-основа *г[оспо]ди* 53'.

У генитиву једнине мушког рода забележени су облици са старим формантом *-ѡ*, *влагѡчтивѡѡ* 1' и српским народним *-ѡ*, *страшноѡ* 44 и сл.

Када је у питању деκлинација именица женског рода *a*-основа ту у генитиву једнине налазимо српскословенски наставак *-ѡ*, *в[ѡ]годиѡ* 2.

У облику датива једнине мушког рода придева одређеног вида налазимо српскословенски наставак *-ѡму*, *свѣтѡмѡ* 44.

14 Младеновић 1971, 200.

15 Реметић 1996, 402.

Именице женског рода *i*-основа у инструменталу једине долазе са српскословенским наставком *-ију* у примеру, *проск[и?]мидиџ* 126.

У облику генитива множине срећемо форме: **2** *грошѣ* 148', *равѣ* 3 што је заправо чување овакве старе форме, без наставка, поред облика са наставком *-а* из српског народног језика: *гроша* 5, *страшнога сѣда* 44 и сл.

Забележени су и примери са старијим наставцима *-ом* и *-ем* у дативу множине именица *-о-* и *-јо-* основа: *архїѣп[и]скопѣм[ѣ]* 5, *мѣнахѣмѣ* 39.

Падежни наставак *-це* у примеру *чираце* 63 (према књижевнојезичком *чираке*) у акузативу множине иде у прилог народном језику, јер је реч о познатој особини која и данас одликује призренски говор у којем се налазе слични облици у овом падежу: *потѣце* (потоке), *душѣце* (душке), *Турѣце* (Турке) и др.¹⁶

Од имена *Дечани* (мн.) локатив долази са наставком *-ох* у примеру **8** *монастир Дечанох* 16', што представља познато аналошко образовање према наставку *-ом* у дативу множине¹⁷.

За српскословенски наставак *-ије* можемо рећи да је он заступљен у истом облику женског рода: *прѣсѣветѣк* 2, *парѣсиѣ* 4, *проскѣмидѣ* 2'.

Као што се на основу грађе могло видети, *Поменик манастира Дечана* писан је језиком који се састоји од српскословенских, рускословенских и од српских језичких црта. Писање оваквих примера мешовитим језиком у ранијим вековима није било ништа необично. Међутим, ова рукописна књига се издвојила у односу на поменике из истог времена, јер је у њој српски народни језик, чини се, највише присутан¹⁸.

Све ове црте које се тичу српског народног језика, а које су део *Поменика*, чине, наравно, одређену целину са српскословенским језиком, који је присутан у уводном делу споменика. То нам говори да ова два језика, српски народни, и српски богослужбени, нису били супротстављени један другоме до искључивости. Српскословенски, који је имао првенство употребе намењеном почетку овакве рукописне књиге, и српски народни, који се односи на записе и имена заједно, нису нарушили овај поменички, богослужбени текст, нити садржину целог споменика.

Поменици су као рукописне књиге веома занимљиви због своје специфичне садржине, те су самим тим важни за антропомастичка истраживања, али су и драгоцене сведочанства о историји једног народа и његовог језика на одређеном простору. *Поменик манастира Дечана* својим српским именословом, то је и потврдио.

Литература

Белић, Александар (2006): Изабрана дела Александра Белића. Четврти том. Историја српског језика. Фонетика. Речи са деκлинацијом. Речи са конјугацијом. Приредио Александар Младеновић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Грковић, Милица (1983): *Имена у дечанским хрисовуљама*. Нови Сад.

16 О овоме в. више у Реметић 1996, 455–456. Наиме, овде је реч о ширењу резултата некадашње друге палатализације *ц, з, с < к, џ, х* на оне падажне облике где није било услова за ову гласовну промену. Ова црта је према Павлу Ивићу такође заступљена и у великом броју говора данашњег косовско-ресавског дијалекта, в. Ивић 2001, 137.

17 Белић 2006, 200.

18 И историјски пресек личних имена показао је да је народни именослов у *Поменуку манастира Дечана*, сачуван у већој мери, него што је то у *Поменуку манастира Крушедола* (МСПЦ 240).

- Давидов, Динко (1994): *Парусија*. Београд: Просвета.
- Даниловић, Драгољуб (1999): *Поменици*, Лексикон српског средњег века, Београд, 551.
- Ђорђевић, Петар 1971: *Историја српске ћирилице. Палеографско–филолошки прилози*. Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.
- Ивић, Павле (2001): *Целокупна дела II. Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје. Приредио Драгољуб Петровић*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Младеновић, Александар (1965): *Прилог проучавању порекла слова џ*. *Анали Филолошког факултета*, Београд, књ. V: 125–157 са 16 факсимила.
- Младеновић, Александар (1971): *Графијске, правописне и језичке одлике повеље краља Радослава, писане у Дубровнику 1234. године*. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. тридесет седма, свеска 3–4. Београд 190–207.
- Младеновић, Александар (1981): *Белешке о графији и језику у „Житију Стефана Дечанског” Григорија Цамблака*. Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику, XXIV/1. Нови Сад: 31–40.
- Младеновић, Александар (1987): *Постанак презимена Чарнојевић*. Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд: Српска академија наука и уметности. Научни скупови, књ. XXXVII. Одељење језика и књижевности, књ 7: 395–398.
- Младеновић, Александар (1991): *Неке језичке особине „Житија краљице Јелене” архиепископа Данила II. (Препис из 1536. године)*. Отисак из зборника радова *Архиепископ Данило II и његово доба* (Научни скупови Српске академије наука и уметности, књ. LVIII, Одељење историјских наука, књ. 17). Београд: 261–264.
- Новаков, Драгана (2017): *Имена Поменика манастира Крушедола*, Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд.
- Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани* (2011), приредила Надежда Р. Синдик. Београд: Народна библиотека Србије.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, *Српски призренски говор. I. Гласови и облици*. Српски дијалектолошки зборник, Београд, Српска академија наука и уметности. Институт за српски језик, књ. XLII, 323–614.
- RJA (1880–1882): *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

АСЕЛОУНЪ АРХІЕПІСКОУ

НАДЪ БИГІ ДШЕ РАДЪ СКОУХЪ :

- Архієпископа • Феодосіа •
- Архієпископа • Прохора •
- Архієпископа • Нисанора •
- Архієпископа • Венедикта •
- Архієпископа • Гавріїла •
- Архієпископа • Феодана •
- Архієпископа • Пахомія •
- Архієпископа • Макарія •
- Архієпископа • Антонія •
- Архієпископа • Герасіма •
- Архієпископа • Ісидора •
- Архієпископа • Памсеа •
- Архієпископа • Гавріїла •
- Архієпископа •
- Архієпископа •

Стрблѣ

Свѣдѣнїе

нѣмъ

И дроща прѣдѣлу тѣсѣ рѣу дѣмѣлу чинѣ сѣмѣ
 ① дроща тѣсѣ рѣу 30

Поменик (Деч. 109), л. 5

Драгана Новаков

**ЛИТУРГИЧЕСКИЙ И СЕРБСКИЙ НАРОДНЫЙ ЯЗЫК В ПОМЯНИКЕ
ДЕЧАНСКОГО МОНАСТЫРЯ (XVI В.)**

В настоящей статье автор пытается установить, как соотносятся сербский народный язык и литургический язык в рукописной книге Помяник Дечанского монастыря XVI в. (Деч. 109). Анализируется отражение элементов сербского народного языка, сербскославянского и русскославянского языков в антропонимах, топонимах, отчетах, а также вводной части Помяника.

